

PER A UNA AGENDA INTERCULTURAL DE LES RELACIONS HUMANES A LA MEDITERRÀNIA

GEMMA AUBARELL

Cap del Servei de Relacions Mediterrànies i Xarxes Europees
Direcció General de l'Acció Exterior, Generalitat de Catalunya

En aquest marc de mirada de llarga durada ofert per aquest congrés, la commemoració enguany dels vint-i-cinc anys de la declaració de Barcelona ens aporta una perspectiva interessant per a l'anàlisi. La declaració va ser una fita important que marcava un abans i un després en les relacions entre Europa i els seus veïns del sud de la conca. La voluntat de crear una associació que donés solució a la gran desigualtat entre uns i altres va ser una oportunitat inèdita i de gran importància per als actors implicats. De fet, el projecte d'associació que va impulsar-se suposava, en el llarg context de la història contemporània de les relacions mediterrànies, el primer intent per establir unes bases de prosperitat i d'estabilitat de llarga durada. El context d'aquestes relacions ens ha arribat fins avui. Amb totes les seves mancances i tot el mèrit de mantenir obert un canal de diàleg i de relacions permanents. La idea d'aquest exercici és abordar amb perspectiva diacrònica els elements que aquests vint-i-cinc anys de relacions ens aporten i analitzar quines són les perspectives que en aquesta relació nord-sud se'ns obren en el futur.

Les relacions humanes i, en concret, els fluxos migratoris suposen un capítol de gran importància en el context ampli de les relacions d'Europa amb els països al sud de la conca, sobretot perquè, a més, aquesta relació i la seva gestió és fruit en gran mesura de la situació desigual que marca les nostres relacions.

A Barcelona, l'any 1995, es buscava en el desenvolupament econòmic (la famosa *prosperitat*) la clau de volta per abordar un desajust que es veia eminentment demogràfic i econòmic. Uns intercanvis basats en la prosperitat aportarien una estabilitat en els fluxos migratoris i aquests s'emmarcarien en una dinàmica de circularitat econòmica i de complementarietats. Aquest desenvolupament ajudaria, així mateix, a unes transicions democràtiques que estabilitzarien la regió. Aquest contracte de partenariat no podia, però, respondre a tota la complexitat que suposa un canvi de tendència.

Avui sabem que el desenvolupament no genera automàticament polítiques justes o de benestar (inclusives) i tampoc les inversions en preparació (educació) resulten ajustades a les necessitats si no es té un entorn per aplicar-les.

Vint-i-cinc anys després, entenem els perills de tancament i de regressió que suposa, en un món global, abordar la mobilitat únicament com a problema. Així

doncs, les polítiques al nord i al sud de la conca han desplegat estratègies de tancament mentre que s'han vist confrontades a la realitat d'una mobilitat que és una tendència. Com a resultat de la problematització d'aquesta realitat, s'han desplegat polítiques desenfoacades i a curt termini que han resultat, a hores d'ara, i sobretot, ineficaces, en un escenari que no podia ser d'altra manera que de llarga durada.

Avui, en les relacions europees amb la Mediterrània, el balanç d'un partenariat per la mobilitat és inexistent. Les relacions bilaterals i els acords han donat respostes sense solucionar els problemes de desigualtat, i sense acords per aportar escenaris conciliadors de la mobilitat. I això també, i sobretot, sense trobar un marc que posés en valor la diversitat i la convivència intercultural entre les mateixes societats euromediterrànies.

Per això, vint-i-cinc anys després, diem que a la Mediterrània és necessari un nou contracte, noves referències, noves economies. Avui parlem més de complementarietats, d'inclusió, de diàleg, d'interculturalitat i de resiliència.

En l'anàlisi que el Govern de Catalunya va realitzar en el marc de l'elaboració de l'Estratègia Mediterrània de Catalunya 2030,¹ un full de ruta ambiciós que prioritza cent setanta actuacions a desplegar en els propers quatre anys, els experts van identificar tendències i reptes majors per al futur de les relacions mediterrànies. Es va ressaltar la importància d'una agenda mediterrània que incentivi el valor de les relacions des d'un necessari canvi de paradigma. Ens el donen instruments globals com l'Agenda 2030, nous ulls i noves eines per afrontar la gestió de les polítiques. Aquesta reflexió d'avui en fa esment, sobretot pel que fa al difícil diàleg entre la desigualtat i la mobilitat, per tal de poder entendre els nous escenaris de cooperació que se'ns dibuixen a la regió.

En el marc de la diagnosi sobre les tendències a la Mediterrània que es va dur a terme durant l'elaboració de l'estratègia, es comenta com, durant l'última dècada, la Mediterrània esdevé una frontera socioeconòmica i

1. *Estratègia mediterrània de Catalunya MedCat 2030: Pla d'acció 2019-2022*. Catalunya, país mediterrani, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2019, <https://exteriors.gencat.cat/ca/ambits-dactuacio/afers_exteriors/mediterrania/estrategia-medcat-2030/> (consulta: 1 de desembre de 2021).

un punt de diferenciació entre el nord i el sud, on la gestió dels fluxos humans és un dels punts més rellevants. Aquesta frontera de les mobilitats i de les diferències fa molt més difícil poder treballar en un marc comú aplicable a tots els països.

D'aquesta manera, parlant de persones, és inevitable començar per parlar dels desajustos demogràfics. En aquest sentit, la Mediterrània és un espai en creixement, però, tal com succeeix a escala global, aquest augment és desigual, ja que té lloc als països de la ribera sud i est, mentre que els europeus envelleixen. En aquesta desigualtat, la tendència d'una Europa envellida enfront d'una riba sud de la Mediterrània jove marcarà les tendències durant el proper període de les nostres relacions de manera important i es manifestarà en forma d'oportunitats i reptes concrets a la Mediterrània.

Mentre que al nord de la conca les desigualtats han estat esperonades per la crisi econòmica, en molts països de la riba sud la generació de riquesa en un context de creixement poc inclusiu no s'ha traduït en una millora de les condicions de vida de la majoria de la població. De totes maneres, no és aquest un repte exclusiu del sud, més aviat diríem que en matèria de desigualtat el conflicte generacional davant la manca d'oportunitats laborals és un repte compartit. Aquest és un escenari on es manifesten les desigualtats socials en un sentit més ampli, amb processos de dualització i subocupació. D'aquesta manera, les desigualtats han propiciat descontentament social i protestes, mentre que, al nord, la crisi econòmica ha aprimat el gruix de les classes mitjanes i ha contribuït a l'auge dels populismes.

Però si bé és cert que compartim reptes, també ho és que la mobilitat de la qual parlem és fruit dels desajustos i de les desigualtats que no desapareixen malgrat el pas del temps. A la conca mediterrània, durant els pròxims quinze-vint anys continuarem tenint societats al sud que, tot i haver fet una transició demogràfica, continuaran creixent i els seus joves seran un 30% elevat de la seva població. Egipte acaba de passar els cent milions d'habitants que viuen en una superfície del 8% del seu territori.

En aquest context, a més, la correlació en les mesures de creixement no sempre s'ajusta a la realitat: tenir preparació no significa un lloc de feina, i tenir feina no vol dir tenir progressió. Per tant, parlem de joves, parlem de les seves possibilitats de treball, parlem també de les seves expectatives, vitals i laborals. Tot això es dona en el marc d'un desequilibri econòmic: la desocupació dels joves en aquests països és la més important del món (25%, tres vegades més alta que la dels adults). L'accés creixent a l'educació superior no garanteix encara millors oportunitats laborals.

Per això, en l'horitzó dels propers anys, qualsevol política europea i mediterrània que tingui en compte la migració, parlarà de joves, d'ajustos en els sistemes educatius i d'ocupació.

La regió de la qual parlem és especialment sensible a la tendència global de fragmentació, conflicte i desigualtat. De fet, el principal motiu per migrar ja no és només econòmic, sinó que s'incorpora la mobilitat derivada de la seguretat, del conflicte i de les condicions extremes provocades per canvis de primera magnitud com és el climàtic.

La diagnosi realitzada en l'elaboració de l'Estratègia Mediterrània de Catalunya ens remarca com a reptes compartits en matèria de desigualtat els que tenen a veure amb el descontentament social i les revoltes, els populismes, els radicalismes violents i els autoritarismes. Parlem també de desplaçaments i refugiats que esdevenen en aquests moments un dels reptes humanitaris més rellevants en l'àmbit global i europeu. En aquesta frontera de les mobilitats, de les diferències i de les crisis humanitàries es fa molt més difícil poder treballar en un marc comú aplicable a tots els països. I més entenent que es fa èmfasi en polítiques d'estabilització i seguretat en detriment de la prioritat en democratització i el desenvolupament humà.

Es fa cada cop més rellevant aportar a les polítiques una mirada integral a les mobilitats que tingui en compte les diferents dimensions cada vegada més complexes dels fluxos humans. Quan parlem de mobilitat, ens referim a reptes que no són merament de desenvolupament econòmic, es fa menció a la necessitat del suport als processos transformadors, a través de xarxes civils, comunitats d'immigrants i governs locals, apostant per processos d'obertura de les societats de la ribera sud. En aquest sentit, convé veure les ciutats i els espais regionals com a laboratoris d'idees innovadores socials i espais de trobada intercultural en els quals cal treballar.

I encara a la Mediterrània, la mobilitat es veurà afectada per unes transformacions que es manifesten en el desplaçament de la centralitat de la regió del Llevant cap al golf, l'africanització de l'espai mediterrani i l'asianització del món, que incrementa la rellevància d'actors asiàtics i africans, de la Mediterrània oriental i dels seus espais adjacents. Encara que aquests tres desplaçaments possibiliten una marginalització i disgregació progressives de l'espai mediterrani, i de l'espai mediterrani occidental en especial, també obren nous espais per a la cooperació. L'emergència d'Àfrica tant en termes demogràfics com geopolítics pot ser interpretada com una oportunitat per enfortir els vincles entre Europa i Àfrica i fer de la Mediterrània un espai de transició.

Quin és el paper que en aquest context Catalunya pot aportar? En primer lloc, una mirada a les relacions mediterrànies que sigui plural i que faci de la mobilitat una frontissa; un model. D'aquí l'interès que pot tenir compartir una visió des de Catalunya i el model de relacions interculturals que hi és associat. Catalunya pot enriquir amb aquest model la gestió de les polítiques euromediterrànies des del vessant de les aliances i xarxes,

i també des de la perspectiva de la governança multinivell. En el context que estem abordant avui, aquest model promou una agenda de relacions mediterrànies que incorpori la mobilitat com a mitjà i no com a finalitat.

Cal situar el repte en el marc d'una agenda euromediterrània de promoció dels valors del desenvolupament humà sostenible, de la pluralitat, del diàleg i del progrés, també d'espais de llibertat i democràcia compartits. I entenent l'oportunitat d'una agenda mediterrània que prioritza el desenvolupament humà i que posi l'accent en temes com el diàleg i la participació, com a manera de superar l'exclusió i les fractures so-

cial, i la valorització de l'educació per a la ciutadania i la participació democràtica.

A les portes del nou compromís que acompanyi amb idees l'establiment d'un nou contracte euromediterrani, sembla inevitable abordar la mobilitat des d'una visió transversal i que respongui realment a reptes comuns. Si volem revertir la tendència a la fractura, la desigualtat i l'aïllament de les relacions humanes d'aquest espai, caldrà identificar i dotar de contingut polític els instruments que, com és el cas de la interculturalitat, ho poden fer possible.